

ÚVODNÍK PO ČTRNÁCTI LETECH

ING. JAN ŽIŽKA

Uplynulo již čtrnáct let od chvíle, kdy jsem poprvé dostal možnost napsat úvodní text do Průzkumů památek. V roce 2004 jsem ji využil k zamyšlení nad vztahem práce památkáře v terénu – garanta území k operativní dokumentaci a průzkumům a dále nad otázkami plošných průzkumů různých druhů historických staveb. Důvod je zcela zřejmý – problematika operativního průzkumu v památkářské praxi i plošného výzkumu prolínala téměř celý můj profesní život. Aktuálnost těchto témat určitě nepominula, a můžeme si tedy položit otázku, zda se něco za tuto dobu změnilo nebo posunulo jinam.

Pokud bude existovat památková péče, bude a musí trvat propojení standardních SHP a zejména operativních průzkumů a dokumentace s prací památkáře v terénu. Výsledky průzkumu jsou kromě jiného pomůckou pro formulace zásad a zdůvodnění obnovy památky v písemných vyjádřeních i oporou při výkonu odborného památkového dohledu. Úzká a operativní spolupráce památkářů průzkumníků z oddělení dokumentace a památkářů garantů území je tedy nezbytností. Za ideální stále považuji to, aby operativní průzkum a dokumentaci, alespoň v nejnútnejším rozsahu, prováděl sám garant, ale to má dnes řadu úskalí. Především památkář žije hutným rytmem neustále přicházejících žádostí o písemné vyjádření, dvacetidenních lhůt, množstvím jednání a kontrolních dnů. Kromě času je to také otázka vyškolení, zkušeností, schopnosti se dívat a vidět. V tom mohou pomoci právě průzkumníci. Nicméně operativní průzkumy při běžné práci památkáře se tak podaří provést jen někdy. Týká se to těch déle sloužících, kteří se v minulosti mohli dokumentaci a průzkumům více věnovat, ale také těch nejmladších, kterým při studiu předávali zkušenosti i motivaci zkušení pedagogové – badatelé v oboru, zejména na FA ČVUT. I když z hlediska času, ani z jiných důvodů není možné provést OPD, nemělo by se nikdy zapomínat minimálně na co nejdůkladnější fotodokumentaci, od celků k detailům, která následně umožní určitou interpretaci. Vzorem, i když ve skromnější rovině, může být i o mnohém vypovídající fotodokumentace památek z 60. až 80. let 20. století, uložená ve fototékách pracovišť NPÚ, tedy z doby, kdy OPD nebyl zdaleka frekventovaným pojmem. A dnes není třeba šetřit na filmech a pozitivěch. V jiné rovině se pak nalézá publikační činnost, která u památkářů garantů území připadá prakticky v úvahu pouze na úkor volného času – po večerech nebo o víkendech. A ono se do ní po napsání několika písemných vyjádření týdně ani moc nechce. Snad by trochu pomohla i určitá motivace finanční, ale ta dnes také chybí.

Nemohu pominout obsah úvodníku prvního letošního čísla Průzkumů památek, věnovaného 25. výročí jejich založení. V něm se Vladislav Razím zaměřil na proměnu průzkumů za toto období, danou zejména ohromným technickým pokrokem v měřičských metodách, možnostech zobrazení i modelování náleзовých situací. Exaktní metody nám dnes dokonce dávají nahlédnout také třeba do podoby nástroje a způsobu práce dávného řemeslníka. I samotná dendrochronologie se posunula mnohem dále. Vše jde ruku v ruce s podporou a zapojením do výzkumných úkolů, bez kterých by to bylo sotva možné. I když vznikla řada kvalitních metodik, nebo právě proto, mohou být práce a zejména zpracování výstupů pro průzkumníka značně náročné. Vladislav Razím připomněl pérovky, kresby od ruky nebo ručně rysované, které se dnes objevují jen zřídka. Je to škoda, kresby jsou přeci nejdnou

výsledkem pozorování a zkoumání na místě, vlastního vizuálního požití části historické stavby, nálezové situace. Výsledek jistě nemůže být tak dokonalý, jako když tam místo pohledu vyšleme „mračno bodů“. Exaktním zachycením tvarů mnohdy zachytíme právě nedokonalosti starého díla. S nadsázkou tedy můžeme říci, že buď „nedokonale“ zachytíme skutečnost, nebo „dokonale“ její nedokonalosti. Důležité je však něco jiného – při interpretaci nálezové situace by, pokud je to možné, nikdy neměl chybět přiměřený nadhled.

Výzkumné úkoly, tedy zapojení pracovníků napříč pracovišti NPÚ, přineslo mnoho dobrého ovoce. Metodiky, publikace, a nikdy před tím nebylo tolik do archívů odevzdaných nálezových zpráv. Je to jistě tím, že výzkumné úkoly mají jasný řád, termíny a také odměny za odvedenou práci. Současně však právě proto vyvstává určité nebezpečí, které kromě mě pocífuji i památkáři. Zdá se, jako by se někdy provádění operativních průzkumů v rámci a v rytmu výzkumných úkolů vzdalovalo od propojení s obnovou památky, od spolupráce s garanty, tedy od toho, s čím jsem začal tento příspěvek. Jsme sice výzkumná organizace, ale především jsme organizací státní památkové péče, a vzájemná symbióza by měla být vždy vidět.

V problematice plošného průzkumu stavebního dědictví, tedy historických staveb mimo okruh zapsaných a prohlášených památek, můžeme vidět dvě roviny. Na jednu stranu je to letitý a široký zájem o určité druhy – typy staveb. Čelní místo jistě trvale náleží průzkumu a dokumentaci industriálního dědictví všeho druhu. Velkému zájmu se také těší moderní architektura, a to již několik let také architektura druhé poloviny 20. století. V těchto oblastech pracovníci NPÚ odvedli a odvádějí mnoho záslužné práce. Vycházejí kvalitní odborné články, odborné nebo populární publikace. Nepochybně nejdéle trvá zájem o památky lidového stavitelství. I když mnoho tradičních staveb, třeba zachycených staršími průzkumy, již měnilo svoji podobu, nebo zcela zmizelo, publikované články až překvapivě dokládají, že lze v terénu ještě mnohé objevit. Výsledky průzkumů zde také, stejně jako u moderní architektury a industriálních staveb, významně prohlubují průzkumy archivní, zejména publikováním zpřístupněné soubory historické plánové dokumentace.

A ta druhá rovina? Netřeba zdůrazňovat, že zejména na vesnicích nebo v krajině nalezneme kdy si pro dané místo další významné historické stavby, kterým byla dosud věnována malá, případně pouze lokální pozornost. Teprve v nedávné době došlo k velmi záslužnému a dosud ojedinělému činu – k plošnému průzkumu venkovských škol na Horažďovicku, publikovanému v člancích, které mohou být přímo metodickým vzorem. Ale kolik v naší zemi stojí dalších školních staveb, na které byli předkové právem hrdi a veřejnosti je zejména v první polovině 20. století přiblížily monografie okresů. Ke školství patří také v 19. století zakládané domy školských řádů, které dnes většinou nejsou kulturními památkami. Máme zde tedy ještě hodně práce, a to nejen na školách, ale třeba na zájezdních hospodách nebo venkovských hospodách vůbec. Samozřejmě se musím zmínit o velkých hospodářských dvorech bývalých panství. Podařilo se vydat knihu, která si klade za cíl hospodářské dvory, jako největší a současně ohrožené stavby ve venkovské krajině alespoň výběrově připomenout, ukázat jejich hodnoty, být tak trochu jejich pamětí a současně pomůckou i podnětem pro další bádání. Knize se dostalo velké cti – udělení zvláštní ceny Gloria musaealis 2016. Redaktor Věstníku Asociace muzeí a galerií mě po té jako autorovi položil jedinou otázku: „Nezauvažoval jste o sepsání podobné publikace pro Moravu?“. Odpověděl jsem, neuvažoval, ale bylo by to velmi potřebné. Zejména na jižní Moravě čeká na badatele mnoho velkých a pozoruhodných dvorů. Kolegům z Brna, kteří se pokoušejí pro tuto práci získat podporu, tedy přeji hodně úspěchů, případně i pomoc. A také v Čechách je v tomto smyslu ještě mnoho práce. Současně bych si přál, aby alespoň monografie, které vycházejí o krajině, panstvích nebo jednotlivých obcích, věnovaly dvorům větší pozornost než dosud.

Když podrobně dokumentujeme a zkoumáme detail či část stavby, nebo se snažíme o základní představu o podobě většího množství určitých historických staveb, alespoň kouskem pronikáme do úžasného světa a bohatosti našeho stavebního dědictví, do výsledků práce generací, které zde byly před námi. Je to úkol záslužný i radostný. A právě radost z toho, že můžeme tyto stavby podrobněji vidět, že můžeme být při tom, když nám tato díla poodhalí dosud ukrytá tajemství svých stavebních proměn, a spokojenost z výsledků zkoumání přeji všem čtenářům Průzkumů památek i všem dalším badatelům na tomto poli pracujícím.